

Družina je nekaj, od koder celo življenje bežim in kamor se vračam

MIRAN MOŽINA

V skladu z enim od svojih vzornikov, Haroldom Pinterjem, se Bovell drži načela, da je glavna dramatikova naloga izpovedovanje resnice, vendar na tak način, da »mora v drami resnica ostati izmikajoča, za malenkost zunaj dosega. Tipanje za resnico, ki je nikoli ne moremo prav zagrabiti, daje igri očarljivost. Odenki sive. Moralna ambivalenca. Nasprotja človekovega bivanja. To je snov naših najboljših dram.«¹

In prav takšna je zmuzljiva resnica o družini Price, kot jo s pomočjo dramatičnih zapletov slika Bovell – ambivalentna, polna nasprotij. Takole jo je nedavno komentiral: »Vedno sem si želel napisati družinsko dramo, ki bi prikazala kompleksnost družinskih odnosov in kako zahtevno je ljubiti v okviru družine ... Vsak od štirih otrok v drami ima svojo krizo identitete in se mora soočiti s starši. Želim si, da bi gledalci pristno začutili, kakšna je lahko izguba in kakšna je naša odpornost, izjemna sposobnost, da vztrajamo kljub vsemu, kar moramo pretrpeti. Ljubiti pomeni postaviti se v zelo ranljiv položaj, v katerem se zavedaš možne izgube ljubezni ... Družina vlači s sabo veliko prtljage, a hkrati daje občutek globoke opore. Družina je nekaj, od koder lahko celo življenje bežimo in kamor se hkrati želimo vračati. Taka je vsaj moja izkušnja.«²

In to svojo izkušnjo nihanja na elastiki odhajanja in vračanja na različne načine vriše v člane družine Price. Najmlajša, devetnajstletna hči Rosie, že takoj na začetku uvede to razpetost, ko se po bolečem ljubezenskem brodolomu vrne s potovanja domov. Najprej je na svojem pohajkovanju po Evropi neuspešno iskala nekaj več od ogledovanja cerkev, hoje po muzejih in galerijah, sprehodov po tlakovanih uličicah in posedanja po kavarnah. Ker se to ni in ni hotelo zgoditi, se je počasi pogrezala v razočaranje, ki pa ga je v telefonskih stikih pred domačimi skrivala. Svoje doživljanje različnih odtenkov vsakdanje sivine, ki na potovanju ni bila bistveno drugačna od tiste doma, je dojemala kot poraz in ne kot nujni del zorenja, katerega najpomembnejše hranivo so prav razočaranja.

¹ Bovell, A. (2014). Keynote address at the opening of the National Play Festival in Sidney. <https://www.youtube.com/watch?v=vMlhu7WiVNs>

² Bovell, A. (2019). On »Things I Know To Be True«. <https://www.youtube.com/watch?v=VcaQTYNCIF8>

Tisto več si je obetala v močnem ljubezenskem doživetju, v zaljubljenosti, ki bi jo zadelo nepričakovano in silovito. Ko se ji je to le zgodilo, je v ljubljenu s sanjskim moškim Emmanuelom, ki je trajalo nepretrgano tri dni, poletela. Bila je prepričana, da je v sebi končno začutila pravi utrip življenja. Vendar je žal sledila tista zoprna lekcija, da kdor visoko leta, nizko pade. Njen ljubimec je po treh dneh izginil brez sledu, za nameček pa jo je še okradel. Rosie takole opiše svoj padec na realna tla, iz katerega Bovell tudi izlušči naslov drame: »Občutek imam, da bom dobesedno razpadla. Da mi bojo odpadle roke in potem noge in potem glava. Da bi to preprečila, sestavljam seznam vsega, za kar vem, da je res ... hočem reč, za kar zagotovo vem, da res drži. Najbolj grozno pri tem pa je ... da je ta seznam zelo kratek. V bistvu ne vem kaj dosti.«

Tisto, kar pa gotovo ve, je, da bo doma vse tako, kot je bilo, ko je odšla, in ve, da se mora vrniti domov. Pravzaprav se je v svoji domišljiji vrnila domov že med ljubljenu z Emmanuelom, ko se ji je porodila romantična fantazija, kako se bo v krogu družine z njim poročila na domačem vrtu, podobno kot se je pred leti najstarejša sestra Pip. Ob tem se sprašuje, ali ni morda ta domišljijski prizor posledica želje, ki so jo vanjo vsadili starši: »Majčkeno sem presenečena, kar malo šokirana, saj do zdaj nikoli nisem niti pomislila, da si to želim. Mogoče si pa sploh ne želim, mogoče samo mislim, da si mami in ati to želita zame.« Na tak način sluti, da se še ni razmejila od staršev in da njeno potovanje po Evropi še ni prineslo odločilnega koraka v smeri njenega osamosvajanja.

Podobno so med odhajanje in vračanje razpeti ostali člani družine. Mama Fran se je že pred mnogimi leti odrekla moškemu, v katerega se je zaljubila, da je lahko ostala z možem in otroki, vendar vedno znova doživlja hrepenenje po neizpolnjeni ljubezni ter odpor in jezo do svoje ujetosti v družinski krog. Svojo stisko, da se je odločila dati na prvo mesto svojo materinsko vlogo, si lajša tudi s skrivnim bančnim računom, na katerem ima dovolj denarja, da bi lahko kadarkoli odšla na svoje, čeprav tega ne stori. Najstarejša hči, štiriinridesetletna Pip doživlja razpetost med možem Stevom, v katerem sicer vidi dobrega očeta svojih dveh otrok ne pa tudi polnokrvnega ljubezenskega partnerja, in poročenim, zato težko dosegljivim ljubimcem, ter zaplet v odnosu z mamo Fran, ki se vleče že iz njenega otroštva. Po eni strani se materi, ki je do nje pretirano kritična in zavračajoča, upira, po drugi strani pa se k njej stalno vrača, da bi od nje le dobila naklonjenost, sočutje in potrditev lastne vrednosti. Starejši sin, dvainridesetletni Mark, ki že veliko let čuti, da se je nesrečno ujel v moško telo in želi zaživeti kot ženska z imenom Mia. Zaveda se, da bo razkritje transseksualnosti za mamo in očeta preveč šokantno, da bi ga lahko sprejela, hkrati pa ne more stran, ne da bi vseeno poskušal pridobiti njuno naklonjenost in podporo. Mlajši sin, osemindvajsetletni Ben, je mamin ljubljenec, ki je še vedno deležen njenega razvajanja, tako da se kar naprej vrača domov po sveže oprane in zlikane srajce, hkrati pa se s svojimi tatvinami izvrže iz moralnega okvirja primarne družine, ki temelji na poštenosti.

Na prvi pogled se zdi, da le oče Bob ni razpet med odhajanje in vračanje, saj je Fran njegova prva in edina ljubezen, ki ji ostaja zvest in predan, za svoje otroke pa si želi, da bi se sicer osamosvojili, vendar ostali na dosegu

roke in tako v fizičnem kot tudi čustvenem smislu ne bi popolnoma odšli. Izgleda kot dobrodušen del hišnega inventarja, ki je veliko bolj naiven od Fran, tako da težko uzre senčne plati svojih otrok, ker bi to ostro zarezalo v njegovo prizadevanje za harmonične odnose z njimi. Vendar če smo bolj pozorni, lahko zagledamo, da za to svojo enoznačno predanost družini plačuje čustveno ceno v obliki zakrite depresivnosti z občutki praznine in nesmisla, kar navsezadnje lahko razumemo tudi kot neko obliko nekonstruktivnega umika oziroma bega iz družine. Namesto da bi ostal angažiran v neko zanj smiselno obliko aktivnosti zunaj družine, kakor to počne Fran, se zateka k negovanju vrta in vrtnicam, s katerimi poskuša krasiti in dati piko na i svoji romantizirani harmonični iluziji družinske idile: »Mislim sem, da bojo taki kot midva. Da bojo boljši od naju. Izboljšana midva. Bolj izobraženi. Z boljšimi službami. In boljšimi obeti za prihodnost. Zato sva tudi tako trdo garala. A ni res? Ampak mislim sem, da bojo vsi živeli nekje v bližini. Vsaj v istem mestu. V hiši, ki si jo bojo zgradili. Tako kot sva si jo midva. In da si bojo našli dobrega moža oziroma ženo. In imeli otroke. Tako kot midva. In da bomo ob nedeljah tukaj na vrtu prirejali piknike. In se bojo zbrali vsi vnučki. Vsi bratrance in sestrične. In igrali kriket. In badminton. In bojo kdaj prespali pri babici in dedku. Saj veš. Pa vse zaroke in vse poroke bojo tukaj na našem vrtu. Takšno življenje sem si predstavljal. Zmeraj sem si želel, da bi bilo tako.«

Krivdo, da se to pričakovanje staršev ni uresničilo, bi lahko naptili tudi mami Fran, češ da je preveč ljubila svoje otroke in jim ni dala dovolj prostora, da bi razširili svoja krila in zapustili gnezdo na bolj samozavesten in konstruktiven način. Neznansko učinkovita je in organizirana, vedno poskuša pomagati otrokom, vendar bi bilo včasih dobro, da stopi malo nazaj, saj je v svoji pomoči preveč nadzorovalna in večkrat tudi groba, tako da otroke pri postavljanju na lastne noge hromi. V tem smislu je na primer zgovoren prizor, ki ima tudi pridih komičnosti, ko Rosie pomaga Fran v kuhinji. Kadar koli se ji ponudi, ji mama odredi rezanje čebule, čeprav bi Rosie znala sama prevzeti bolj odgovorne kuharske naloge. Fran je slepa za dvojna sporočila, ki jih naslavlja na Rosie, ko ji po eni strani onemogoča prevzemanje odgovornosti v kuhinji, po drugi strani pa ji med pripravo hrane teži, kako za žensko ni najpomembnejša stvar v življenju ljubezen ali otroci, temveč to, da je samostojna in da si sama služi denar ter da naj razmisli, ali ne bi tudi sama postala medicinska sestra.

To je le eden od številnih prizorov, v katerih Bovellu uspe prepletati tragiko in humor, kar zmanjša pritisk teže na gledalce, ko smo priča vedno novim mimohodkam, nesporazumom in dvojnimi vezem v komunikaciji med družinskimi člani. Čeprav glavni fokus igre ostaja notranja odnosna dinamika družine, lahko gledalec med vrsticami razbere, da k stiskam družinskih članov veliko prispeva tudi svet zunaj družine, ki se je zelo spremenil, tako da kar je v preteklosti delovalo za starše, ne deluje več za otroke. Starši se morajo učiti, da se otroci zunaj družine soočajo z novimi problemi in izzivi ter da morajo najti drugačne načine reševanja. Pomislimo le na Markovo transseksualnost, za katero v mladih letih Boba in Fran ni bilo toliko poslušna in taki ljudje niso bili deležni prav nobene družbene podpore.

V zadnjih desetletjih je v zahodni kulturi, predvsem v mestnih okoljih, zaradi velikih družbenih sprememb, povezanih z vrtoglavo hitrim razvojem tehnologije, globalizacije, urbanizacije, populacijske eksplozije in s tem povezanih okoljskih problemov, prišlo tudi do dramatičnih sprememb v strukturah družine in v vzorcih intimnih odnosov, na primer do eksponentnega večanja števila ločitev, razpadanja nuklearnih družin in večanja števila sestavljenih in enostarševskih družin povezanih z emancipacijo žensk, do depatologizacije homo- in transseksualnosti, aseksualne reprodukcije idr. Ko se nam počasi razgrinjajo zgodbe družinskih članov, nam postaja vedno bolj jasno, da so tudi na družino Price kot nuklearno družino, družbeni vplivi delovali sredobežno, tako da se je v svoji preteklosti, ne samo v sedanosti, gibala po robu razpada. Franina smrtna nesreča je povezana z njenimi preobremenitvami in preutrujenjem na delovnem mestu, kar se vedno bolj dogaja tudi slovenskim medicinskim sestram, ki so izpostavljene krutim, izkoriščevalskim neoliberalističnim delovnim pogojem. In tudi pomemben, morda celo ključen dejavnik, ki je prispeval k Bobovi depresivnosti, je njegova predčasna upokojitev zaradi sprememb v avtomobilski industriji, ki se je iz razvitih držav preselila na območja s cenejšo delovno silo.

Kako zahtevno je ljubiti v okviru družine?

Ljubiti v okviru družine za Bovella ne pomeni le opore v nešteti vsakdanjih praktičnih zadevah, od pranja in likanja srajc do tega, da te nekdo od družinskih članov pride počakati na kolodvor ali letališče, ko se vrneš s potovanja, kar se Bobu zdi ključnega pomena, temveč temelji predvsem na tveganju ranljivosti, izgub, bežanju in vračanju, kljub trpljenju vztrajanju v dialogu, ki omogoča razpletanje čustvenih vozlov in razvijanje pristnih družinskih odnosov. Bovell se zaveda njihove dvojnosti in nasprotij, ki jih je s svojo slovito prispodobno o ježevcih zarisal že temačni filozof Schopenhauer. Ta je videl, da smo ljudje podobni ježevcem na mrazu. Ker nas zebe, iščemo bližino, da bi se ogreli, a ko se približamo, se zbadamo.

Zaradi posebne čustvene intenzivnosti družinskih odnosov, ki je, kljub zgoraj omenjenim tektonskim premikom v družinskih strukturah in odnosnih vzorcih, ne najdemo v drugih odnosih, lahko prav v družinah najbolj preverimo, kolikšna je naša odpornost, koliko prenesemo in kolikokrat se lahko poberemo, potem ko smo se zaradi udarcev življenja znašli na tleh. Pri tem, da ne obležimo in se dvignemo, nam poleg potrpljenja pomaga prav širjenje razumevanja družinskih odnosov in ciklusov, ki se preko izkušenj lahko obori v modrost. Ker družina ni le vir največjih frustracij, temveč tudi opore, nam nudi priložnosti, da se v najbolj bolečih trenutkih ne zlomimo, pač pa pridemo do novih uvidov, do tiste osebne resnice, ki povečuje našo odpornost.

Eden glavnih razlogov, da se Bovell v svojih dramah vedno znova vrača k družini, je, da raziskuje zapuščino, ki jo podedujemo od svojih staršev in prenašamo na svoje otroke. Zanimajo ga »škoda, ki se prenaša transgeneracijsko, pogum, ki je potreben za preseganje motenj v komunikaciji, in skrivnosti, ki lahko

zaznamujejo družino. Upam, da lahko ta ideja dedovanja, zapuščine, odpre širša vprašanja družbene in kulturne odgovornosti.«³

Tudi Bovellu, podobno kot meni, je oče umrl prezgodaj, da bi lahko preveril, kakšno zapuščino je oče prejel od svojih staršev in kaj je prenesel naprej: »Zapustil me je z obilico neodgovorjenih vprašanj. Bil sem premlad in preveč okupiran s samim seboj, da bi se mi lahko sploh porodila vprašanja, ki mu jih bi bilo pomembno zastaviti ... Upam, da ne bom umrl, preden bodo moji otroci pripravljene vprašati mene.«⁴

Bovellove družine, ki jih je uprizoril na odrskih deskah, se mučijo z zapuščino, ki jih sili v molk, vendar pri tem opozarja, da »ko si nimamo več kaj povedati, je to večkrat znak, da si imamo za povedati tako veliko, da si ne upamo niti začeti.«⁵ Tudi v družini Price je med starši in otroki zagrnjeno v molk marsikaj, kar je v njihovih odnosih ključnega čustvenega pomena. Odtujenost se je počasi priplazila v njihove odnose in jih vse bolj razdvaja. Šele ko se otroci znajdejo na skrajnih točkah življenjskih in eksistencialnih kriz, pride do izrekanja dolgo zamolčanega in s tem do možnosti za ponovno, globlje povezovanje. Bovell nas opozarja, da ljubezen v družini ni dana enkrat za vselej, ni glavica, ki jo počasi trošimo, temveč je kapital, ki ga je potrebno vedno znova, iz dneva v dan, obnavljati. V družini smo stalno na preizkušnji, saj nam neprestano preti nevarnost odtujitve.

Ob uprizoritvah svojih prejšnjih dram je Bovell opazil, da prav prikaz odtujenosti najbolj pritegne pozornost gledalcev in da so potem bolj dojemljivi za njegovo opogumljanje, da ne glede na to, kako globoka je škoda preteklosti, tu in zdaj obstaja možnost popravnega izpita za boljšo prihodnost. V zvezi z bodočnostjo opozarja tudi na družbeno in okoljsko krizo, ki človeštvu in našemu planetu grozita z uničenjem, vendar še vedno vidi možnost, da lahko podobno kot v 18. stoletju vstopimo v novo dobo razsvetljenstva. Kljub težkim temam, ki se jih loteva v svojih delih, z njimi prikazuje, da se ljudje lahko spremenimo.

Resnica družine Price

Na prvi pogled nas lahko začudi, da se je Bovellu kljub avtobiografskim razlogom zdela delavska družina Price iz nižjega srednjega sloja iz predmestja primerna za postavitev na oder. Če bi jo namreč opisali na linearen način za psihiatrično kartoteko, kot niz patoloških dejstev o vsakem posameznem članu, so njihove pomanjkljivosti tako velike, da si težko predstavljamo, da bi bile lahko za gledalce navdihujoče. Za očeta Boba bi lahko na primer rekli, da je copatarski depresivni upokojenec, ki ne ve dobro, kaj bi s sabo, za mamo Fran, da je pretirano samostojna možača, ki s svojo obsesivno hiperaktivnostjo nadzoruje in duši vse okoli sebe, za najstarejšo hčer Pip, da je

³ Andrew, P. (2010). Andrew Bovell – Interviews. <http://paulandrew-interviews.blogspot.com/2010/08/andrew-bovell-written-by-paul-andrew.html>

⁴ Bovell, A. (2014). Keynote address at the opening of the National Play Festival in Sidney. <https://www.youtube.com/watch?v=vMlhu7WiVNs>

⁵ Prav tam.

neodgovorna, saj ji je pomembnejša skrivna avantura s poročenim moškim kot materinska skrb za dva majhna otroka, za Marka, da je zafrustriran, anksiozen, nerazkrit transseksualec, za Bena, da je razvajen dvoičnež in tat ter za najmlajšo Rosie, da je razvajeno izgubljena, brez pravega cilja v življenju.

Izbrati za odrsko postavitev takšno družino, kot so Priceovi, vsebuje tveganje. In prav to je hotel Bovell: »Upam, da je v vsem, kar postavim na oder, določeno tveganje. Če tega ne začutim, potem je z mojim delom nekaj narobe. Če grem v gledališče in če v prvih petih minutah vem, kje sem, če mi je znan svet, v katerega me povabi uprizoritev, če vem, kakšno igro bom videl in če me ne preseneti ali spremeni na kakršenkoli način že, postanem hitro nemiren in nezadovoljen.«⁶

Družine Price si Bovell ni izmislil v samotni pisalni mizi, temveč jo je tri leta soustvarjal v skupini z igralci in režiserjem Geordiem Brookmanom. Začeli so s pogovorom o fotografijah Gregoryja Crewdsona, iz katerih veje odtujenost – med mošmi in ženami, otroki in starši, človeštvom in naravo. Bovella je njihova preciznost in temačna nostalgčnost spodbudila k temu, da jim je poskušal »dodati nekaj kaosa in svetlobe ter ustvariti dramo, ki bi v svoj tok ujela nenapovedljivost in zmešnjavo življenja«⁷. V skupini so podelili svoje družinske izkušnje in jih raziskovali s pomočjo improvizacije, tako da se jim je globlji pomen drame razkrival sproti, v interaktivnem procesu.

Fotografija Gregoryja Crewdsona, s katere veje odtujenost med družinskimi člani, je predstavljala navdih za Bovellovo dramo.

V tem torej tiči skrivnost Bovellovega načina lova za resnico – v interakciji med ključnimi ustvarjalci predstave in v dialogu med liki. Tam lahko tvega, eksperimentira, tam mu resnica uhaja in tam jo sem in tja ujame za rep. Resnica družine Price se gledalca dotakne predvsem zaradi dialogov. Bovell pravi, da ima intuicijo za pisanje dialogov. Da ima dobro uho, ki sâmo zasliši, katere besede ustrezajo. Ko je na začetku svoje kariere poskušal pisati kratke zgodbe in poezijo, mu ni steklo: »Počutil sem se kot gospodinja. Takoj ko pa sem začel pisati s človeškim glasom, ko so ljudje spregovorili drug drugemu, sem v pisanju nenadoma odkril energijo in življenje. In to sem vzljubil.«⁸

Bovell razlikuje med delom dramatika ter delom romanopiscev in pesnikov: »Opozoriti želim na sodelovalni značaj dramatikove vloge. Za razliko od drugih piscev, ki ustvarjajo v izolaciji, mi pripadamo širšemu bratstvu medsebojno odvisnih gledaliških ustvarjalcev: igralcev, režiserjev, oblikovalcev in skladateljev. Kvalitetno gledališče se poraja iz odnosov med temi strokami in naši gledališki ansambli jih zberejo pod isto streho.«⁹

Bovell poskuša napisati igro vsake tri do štiri leta. Pravi, da ohranja prizemljenost, ko se vrača na vaje s skupino igralcev in skupaj z njimi poraja nov komad. Hkrati ima rad, da na sveže odkriva svoje igre vsak večer z novim občinstvom. Zato tudi rad potuje po svetu, ker se na različnih kontinentih ljudje drugače odzivajo na njegova dela, ki jih potem z drugimi igralci in režiserji odkriva in postavlja na novo. Škoda, da ni možno, da bi prišel v Ljubljano, saj bi bilo prav zanimivo videti, kako bi svojo dramo glede na odziv prilagodil slovenskemu občinstvu. Hkrati pa je njegovo delo dovolj splošno, da nagovarja ljudi po celem svetu.

Ljubezni in družine ni težko demonizirati ali romantizirati, izjemno zahtevno pa ju je prikazati tako, kot to na sočuten način uspeva Bovellu. V dialogih njegovih likov se nam družina razgalja kot ostro mrazeča in nežno topla, samotna in povezana, odbijajoča in podporna, provokativna in spravljiva, intimna ter hkrati odprta v svet in zavzeta za širša vprašanja skupnosti, tragična in na trenutke smešna¹⁰. S tankočutnimi dialogi Bovellu uspe, da lahko člane družine Price kljub njihovi težavnosti in patologiji vzljubimo, jim dovolimo, da se nas dotaknejo prav tam, kjer smo tudi mi sami težavni, ranjeni in težko dostopni.

Poleg daru za dialoge je za Bovella značilno, da posebno pozornost posveča strukturi, temu, kako se pripoved izoblikuje na način, da nagovori občinstvo. Časovni potek zgodbe je zanj kot pisca ključnega pomena: »Skupna značilnost mojih dram je, da med mojimi liki ni hierarhije oziroma večje ali manjše pomembnosti. Običajno se ne osredotočim na posameznika, temveč na skupino ljudi v določenem času in prostoru. Ne upodabljam stranskih likov, ki bi podpirali zgodbo glavnega protagonista, pač pa vsak pride na vrsto, vsak se v določenem trenutku razkrije ali nekaj odkrije o sebi. Običajna kritika mojih del se nanaša na dolgo pripravo, ko vpeljujem določeno število akterjev

⁸ Somerset, G. (2010). Andrew Bovell interview. <https://www.noted.co.nz/archive/archive-listener-nz-2010/andrew-bovell-interview>

⁹ Bovell, A. (2017). Australian audiences want Great Australian Plays. <https://dailyreview.com.au/andrew-bovell-platform-paper/63108/>

¹⁰ Podobno sočutno je Bovell prikazal erotično ljubezen v vsej njeni ambivalentnosti in protislovnosti v drami Samba Lantana, ki smo jo na odru MGL lahko videli leta 2014. Glej tudi Možina, M. (2014). Ljubezen pri psihoterapevtu : esej k drami Andrewa Bovella Samba lantana. *Gledališki list MGL*, 2013/2014, letn. 64, št. 10, str. 27-39.

⁶ Somerset, G. (2010). Andrew Bovell interview. <https://www.noted.co.nz/archive/archive-listener-nz-2010/andrew-bovell-interview>

⁷ Brokes, R. (2016). Study Guide Things I Know To Be True.

<http://statetheatrecompany.com.au/content/uploads/2017/02/Things-I-Know-to-be-True-Study-Guide-FINAL.pdf>

in pripovednih linij, ki se sestavljajo skozi celo predstavo. Vendar mislim, da je ta ideja, kako vsak član skupine na različne načine vpliva na druge člane, tudi ena od kvalitiet mojih del.«¹¹

Bovell zna ujeti pravi trenutek, ki so ga Grki imenovali kairós¹², ko pride do prebliska, ko v intenzivnem doživetju sedanosti lahko odkrijemo čustveno pomembne, včasih tudi travmatične, izkušnje iz preteklosti in ko se prihodnost odpre na nov, bolj upanja poln način. Kairós je trenutek navdiha, »aha« doživetja, uzrtja, ko se nam nekaj posveti ali nas nekaj razsvetli. Je trenutek edinstvene priložnosti, ki jo lahko ujamemo ali ne, saj dogodki zahtevajo ali so ugodni za neko dejanje, za katero je potreben pogum.

V duhu kairósa zveni tudi Bovellov nasvet mladim piscem: »Zagrabi svoj trenutek. Ne oklevaj. Odloči se, kaj bo zgodba, ki jo boš povedal. In bodi pogumen v svoji pripovedi. Naj bo tisto, o čemer pišeš, pomembno. Vprašaj se, kaj bi napisal, če bi vedel, da boš takoj zatem umrl, da je to zadnja stvar, ki jo hočeš napisati. Poskusi iti še dlje od tistega, kamor si mislil priti. Ne izogibaj se težkim temam. Če se izpostaviš v javnosti, naj bo tvoja izpoved res vredna širše pozornosti. Veliko tega, kar obstaja tam zunaj, ne poskuša spremeniti sveta. Zato poskusi spremeniti svet. Verjetno ga ne boš, ampak če boš poskušal, bodo tvoja dela imela ta pridih, po katerem se bodo razlikovala od drugih. Zato še enkrat: bodi pogumen, eksperimentiraj, piši o pomembnih stvareh in poskusi spremeniti svet.«¹³

¹¹ Andrew, P. (2010). Andrew Bovell – Interviews.

<http://paulandrew-interviews.blogspot.com/2010/08/andrew-bovell-written-by-paul-andrew.html>

¹² Možina, M. (2007). O Kairosu. Slovenska revija za psihoterapijo Kairos, letn. 1, št. 1/2, str. 3-5.

¹³ Bovell, A. (2009). Writing tips. https://www.youtube.com/watch?v=__W0QJT_ZSQ

Klara Kuk